

E-LOGOS
ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/2003
ISSN 1211-0442

První čtení Kanta

Zbyněk Švehla

„Filosofie se staví vsutku na povážlivé stanovisko, které má být nezvratné bez ohledu na to, že je nelze ani na ničem zavěsit v nebi, ani ji nelze o nic opřít na zemi.“¹

Mám jednu, jistě nikterak výjimečnou zkušenost. Řekněme, že čtu knihu, krásnou knihu, která mě hluboce osloví a obohatí můj vnitřní obzor. Mívám nejen potřebu se k ní mnohokrát vracet, ale také se o svůj zážitek z ní podělit s někým blízkým, dát všanc svůj vkus - subjektivní soud krásna. Bližnímu předávám tak kus „rozpoznaného“ sebe a je mi milé, když tento akt je přijat s úctou a jsem přirozeně šťasten, dopadlo –li doporučení, lidově řečeno, na úrodnou půdu.

Jakkoli niterní vztah můžeme získat k přejetému, přečtenému dílu, zřejmě nebudeme popírat fakt, že s mnohem větším napětím (úměrně našemu egu? a formě výpovědi²?) budeme do světa vysílat své vlastní dílo a citlivěji očekávat následné reakce. Aby nedošlo k omylu, nehovořím o této práci, ale o jejím předmětu a to tak, že podívám-li se na věc z druhé strany, ocitl jsem se v pozici člověka, který s nemalou úctou přijímá výzvu jménem Kant ve snaze čerpat z lůna živoucích dějin filosofie, výsledek usilovné, nadmíru pečlivé, systematické práce jednoho z největších filosofů světových dějin. Přijímaje, tak nikoli dílo krásné literatury, ale programové vědecké ukotvení metafyziky.

Hlavním zájmem naší práce bude člověk a jeho místo ve světě (všechny tužby člověka, vertikální orientace – Bůh x Kant) po Kantově vystoupení. Zaměříme se tedy především na oblast lidského jednání (Kantem rozpracovanou v Kritice praktického rozumu a v Základech metafyziky mravů), na cestu člověka a lidstva za štěstím a otázkou lidské svobody (Spinoza, Hume).

Nejen z důvodu zasazení do myšlenkových dějinných souvislostí si k diskusi přizveme některé filosofy, neboť věřím, že při jejich zpřítomnění jistě lépe dojdeme ke strukturovanějšímu pohledu na námi zkoumanou problematiku. Studium Kantových textů je velmi náročné³ a klade tématu přiměřené nároky na pečlivost studujícího, ta je však vykoupěna odměnou v podobě jednoznačných interpretací Kantových precizních⁴ formulací.

Vystoupení Kantova filosofického úkolu⁵ (Návštěva D.Huma)

Je-li Kantovým programovým úkolem založení metafyziky na vědeckém základě považuji za relevantní odrazit naši dějinně filosofickou exkurzi v renesanci. Právě na jejím pozadí dochází k proměně lidského myšlení. Substanciální hranice světového řádu zakořeněné ve scholastickém řádu světa začínají být tvořícímu člověku úzké. Lidstvo (spíše tvořící jedinec) v sobě odhaluje nesmírné schopnosti a je uchvácen svým dílem, hledaje nové cesty svého zdokonalování rozvíjí přírodní vědy. Z člověka stvořeného a odhalujícího se stává člověk tvořivý, dobývající poznání. Kontemplativní typ racionality (věci na nás naléhají = iniciativa je na straně poznávané věci) je nahrazován korespondenčním typem,

¹ I. Kant: Základy metafyziky mravů str.33

² Galileo vs. G.Bruno – srovnej M. Machovec: Filosofie v tváři tvář zániku str.37 - Mučedníci filosofie nebo K. Jaspers: Filosofie a víra

³ „...nebudou chtít vynaložit na problém tolik úsilí, poněvadž jde o dílo strohé a nesnadno přístupné, odporující všem vžitým pojmům a nadto příliš obšírné.“ I. Kant ke Kritice čistého rozumu

⁴ „...dláto a perlik se mohou docela dobře hodit k přitesávání chrámu, ale v mědiryctví musíme používat jehly.“ I. Kant - Prelogomena str.3

⁵ „Od Descarta se rozvíjí linie racionalismu od Locka linie empirismu. Kant byl ještě příliš velkým filosofem, než aby nevěděl, že se tu nejedná o žádný kontrapunkt, ale o nežádoucí disharmonii, se kterou je nutné v zájmu filosofie něco udělat.“ Fuchs: Filosofie – Kritický problém pravdy

v němž je pravdivé to, co koresponduje s realitou samou. Myšlení je abstrakcí od zvláštního, vyznačující se touhou, co je možno poznat a co je možno dokázat. Filosofie se tak stává vědou o hranicích lidského poznání. Příroda není nazírána, ale dotazována.⁶ Člověk se zabydluje ve světě tak, že jej přetváří a vládne nad ním. Lidský rozum v Aristotelském pojetí udržovaným Bohem (činný rozum působící nevědomě je poznáván až z výsledků své činnosti) se v Descartově karteziánském převratu odprošťuje od pout substanciality.

(Deifikuje se naše mysl⁷), poznání se uzavírá do imanence naší mysli - známé: Ego cogito, ego Sum! (Myslím, jsem!).

Descartovo nové založení metafyziky rozvětvilo filosofické úvahy do dvou směrů racionalismu a empirismu. Na jedné straně tak stojí velkolepé systémy Descarta, Spinosy, Leibnize, na druhé straně empirická větev vrcholící v relevantním radikálním výstupu Davida Huma vymezující hranice lidského poznání, který prosvětluje⁸ metafyziku dokonalým způsobem. Hume však není nějakým jejím odpůrcem⁹ (solistou), naopak přichází s programem na její pročištění zkoumáním mohutnosti lidského rozumu - zkoumáním hranic poznávacích schopností. Programem jak odstranit nesrozumitelnost z metafyzických úvah je mu tzv. „mentální zeměpis“ (mental geography) – přesný průzkum sil a schopností lidské přirozenosti.

Za ještě více neskromný počín a další krok své (jím iniciované) filosofie považuje

„mentální dynamiku“, spočívající v poodhalení některých skrytých sil a zákonitostí podle nichž se výkony mysli řídí.

„Nebylo by však možno doufat, že filosofie, bude – li pěstována pečlivě a povzbuzena zájmem veřejnosti, může ve svých výzkumech postoupit ještě dále a objevit, alespoň do jisté míry skryté zdroje a principy, jež lidskou mysl uvádějí do pohybu?“¹⁰

„Jediná metoda jak osvobodit učenost jednou provždy od nesrozumitelných otázek je prozkoumat důkladně přirozenost lidského rozumu a exaktním rozбором jeho schopností ukázat, že není v žádném případě vybaven pro tak odlehlá a nesrozumitelná témata.“¹¹

Výsledek tohoto programu je pro tehdejší metafyziku, jak již jsem naznačil, zničující. Vědění bylo nahrazeno – zvykem (belief). Jistota rozumového poznání založená na causalitě¹², byla Humem nahrazena pojmem belief.¹³ Jistota vědeckého poznání počtem pravděpodobností.

Zvyk¹⁴ jako součást lidské přirozenosti je nezbytnou oporou pro orientaci člověka (a rozvoj přírodních věd) ve světě. Bez něj by Humova kritická skepse proměnila člověka v bytost, jejíž mysl by volně proplouvaly nereflektované počitky. V běžném životě často užívaná věta: „Vždyť to dá rozum!“ by měla být v duchu Humovy filosofie výhradně vyslovována jako: „Vždyť to dala zkušenost!“

⁶ ...natahována na skřípec. viz - K.Pstružina: Přednášky k FIL 422

⁷ viz. Pavlík – Přednášky z FIL III

⁸ Prosvětluje chápej jako znemožňuje možnost metafyziky omezením mohutností lidských poznávacích schopností.

⁹ „Kdyby se převážná část lidstva spokojila s tím, že před abstraktní a hlubokou dává přednost filosofii snadné, a nečastovala ji hanbou a pohrdáním....avšak protože lidé často zacházejí dále, dokonce až k naprostému odmítání veškerých hlubokých úvah....“ D.Hume: Zkoumání str.28

¹⁰ D.Hume: Zkoumání - str.34

¹¹ D.Hume: Zkoumání - str.32

¹² „Z toho vyvodil, že tímto pojmem rozum sama sebe načisto podvádí, že ho mylně považuje za své vlastní dítě, zatímco je to jen levoboček obraznosti, která, když otěhotněla se zkušeností, podrobila jisté představy zákonu asociace, a takto vzniklou subjektivní nutnost, tj. zvyk, vydává za nutnost objektivní, pramenící z rozumového náhledu“ Prelogomena

¹³ „Hlavní tajemství a opora důkazu o jsočnosti zevnějška spočívá v zásadě příčinnosti. Kdyby nebylo nic mimo mne, kdežto já přece, mnohost i proměnu zřím, musil by ve mne tkvít zdroj toho všeho, totiž princip absolutní ho nikání ho nikání, dění bezpříčinného. Ten však odmítám, tedy jsem nucen mít za pravdu jsočnost něčeho mimo sebe.“ E-logos - Durdik - soustava filosofie

¹⁴ „...není zvyk onou substancialní oporou, seřazující věci a myšlenky do nutných následností, která je v našich myslích? ptá se K.Pstružina ve svých přednáškách k FIL 422 str.- 20

Skeptické důsledky filosofie „bezbožného Skota“ a Kantova láska k metafyzice¹⁵, ze které se ve svých Prelogomenách vyznává, se staly navýsost plodným podnětem pro vystoupení Kantova životního údělu, koacervátem zásadního dějinně filosofického převratu..

„...od samého vzniku metafyziky, kam až sahají její dějiny, nepřihodila se žádná událost, která by mohla mít pro osud této vědy rozhodnější význam než útok podniknutý proti ní Davidem Humem. Ten sice nevnese do tohoto druhu poznání světlo, ale přece jen vykřesal jiskru, z níž by se bylo mohlo světlo zažehnout, kdyby byla dopadla do vznětlivého troudu, jehož doutnání by se bylo pečlivě udržovalo a rozdmýchávalo.“¹⁶ K Humovi choval Kant intelektuální respekt „.... kdyby chybně neuvažoval (Hume), že čistá matematika obsahuje pouze analytické věty, tak by byl tento důvtipný muž přiveden k úvahám, jež by se musely podobat těm, jimiž se nyní zabýváme my, jež by však jeho nenapodobitelně krásným výkladem byly nekonečně získaly.“¹⁷ Upřímně řečeno, nedovedu si představit Kritiky v jeho podání, nicméně je zajímavé se touto představou zaobírat a neméně zajímavé by bylo pokusit se po precizním prostudování výtěžné Kantovy práce převést ji do lehkosti Humova projevu.

Svůj program Kant metaforicky popisuje v Prelogomenách jako úkol námořníka (vybaveného kompasem a zevrubnou mořskou mapou) vyvést loď ze souše, na kterou ji uvrhl Hume (z rozbouraných vod empiricko-racionalistického sporu). Pregnantněji je však program vyjádřený v nadpisu této práce. Kant chce **založit svět, kterému vládne čistý rozum**.

Reforma metafyziky či spíše její zrod mají být provedeny podle dosud neznámého plánu. Člověk jako subjekt - Descartovo sémě – právě v založení Kantovy metafyziky dospěje do vrcholné propracovanosti a poodkryje mohutnost skrytou v tajemné hlubině své podstaty a určí nové směry vývoje antropologické otázky. Zoon logon echon – imago dei vřazen aristotelsko – tomistickou tradicí do řádu světa je minulostí¹⁸ na scéně je svobodný člověk třímaje v rukou svobodu k dobru i svobodu ke zlu, člověk s úkolem a spoustou nově nahlížených otázek.¹⁹ Přikročme tedy nyní blíže k některým závěrům Kritiky praktického rozumu, která nám je jistě poodhalí nejlépe.

Kritika praktického rozumu (Etika povinnosti aneb Návštěva u I. Kanta)

S plnou vážností se zabývat Kritikou praktického rozumu bez pevného uchopení myšlenek z Kritiky čistého rozumu není možné. Nechce-li být tato práce pouze fragmentárním vyzdvihnutím některých momentů Kantovy etiky, ale klade si za úkol také posloužit, alespoň v přiměřené míře, pro základní orientaci v Kantově filosofii, nemůžeme se poté, co jsme se seznámili s motivy vedoucími k vystoupení Kantova filosofického úkolu, bezmyšlenkovitě (bez uchopení pojmu Verstand a Vernunft) vrhnout do Kritiky praktického rozumu, aniž bychom nezmínily některé fundamentální myšlenky z Kritiky čistého rozumu.

Transcendentální estetika a analytika

Transcendentální estetika neboli nauka o smyslovosti se stává prvním polem zkoumání na kterém Kant řeší otázku empiricko – racionalistického sporu. Veškeré poznání začíná zkušeností. Přichází však veškeré poznání ze zkušenosti? Pokud by tomu tak bylo je nutnost a všeobecnost vyloučena – viz D.Hume²⁰. Jsou tedy možné syntetické soudy apriori?

¹⁵ Kantův vztah k metafyzice dobře vystihuje tento úryvek „jak uspokojit tuto naléhavou potřebu (potřebu po kritickém zkoumání rozumu a naléhavost regulativních idejí), která je ještě čímsi víc než pouhou vědychtivostí.“ Prelogomena str.65.

¹⁶ I:Kant : Prelogomena str.2

¹⁷ I. Kant :Prelogomena str.9

¹⁸ V Kantově rozvinutí a impulsu pro další vývoj Fichte, Schelling, Schopenhauer, Kierkegaard.

¹⁹ Otázky faustovské

²⁰ „je-li mi dán jistý pojem, mohu jít zaň dál a spojit s ním pojem jiný, který v onom prvním není vůbec obsažen, a to takovým způsobem, jako kdyby k němu nutně patřil? Jenom zkušenost nám může přiblížit taková spojení (tak usuzoval Hume z oné obtíže, kterou považoval za důkaz nemožnosti), takže všechna ona domnělá nutnost nebo údajné apriorní poznání, což je totéž, není nic jiného než dlouhý zvyk shledávat něco pravdivým a považovat proto subjektivní nutnost za objektivní.“ Kant v Prelogomenách o D.Humovi

Možnost soudů apriori je hlavní branou do světa pravdivého poznání k vědeckému založení metafyziky. Čistý názor (názor nesmíšený empirií) je formou smyslovosti, která předchází předmětům, jak se skutečně jeví, poněvadž je to ona (forma smyslovosti), která opravdu teprve činí předměty možnými. Avšak tato schopnost apriorního nazírání se netýká látky jevu, tj. toho, co je v něm počítkového, neboť počitek představuje empirický obsah, nýbrž jen jeho formy: **prostoru a času**. Apriori tedy nazíráme prostřednictvím čistého názoru a to tak, že nenazíráme věc takovou jaká je o sobě „Ding an sich“, ale tak jak se nám jeví. Objektivní zákon je zaručen nutným a jednotným fungováním naší mysli.

Nutný – apodiktický soud plyne ze struktury aktu nazírání a rozvažování (Verstandu).

„Člověk může poznat jen to co sám vytvořil.“²¹

„Je mnoho přírodních zákonů, které můžeme znát jen díky zkušenosti; ale zákonitost ve spojování jevů, tj. přírodu vůbec, nemůžeme poznat v žádné zkušenosti, protože sama zkušenost potřebuje takové zákony, které jsou apriorním základem její možnosti.“²²

„Je tedy jenom jediný způsob, jak je možné, aby můj názor předcházel skutečnosti předmětu a byl poznáním a priori, když totiž neobsahuje nic jiného než formu smyslovosti, která v mém subjektu předchází všem skutečným dojmům, jimiž na mne předměty působí. Neboť: že smyslové předměty mohou být nazírány pouze tak, jak to odpovídá této formě smyslovosti, to mohu vědět a priori. Z toho vyplývá, že věty, které se týkají pouze formy smyslového názoru, budou moci platit o smyslových předmětech, a právě tak obráceně, že názory, kteřé jsou možny a priori, se nemohou nikdy týkat jiných věcí než předmětů našich smyslů!!!!“

Například příčinnost, která byla Humovy uvězněna ve zvyku Kant vysvobozuje zpět pravdivému poznání, tím způsobem, že z ní činní kategorii (formu myšlení)²³ (uspořádání čistého názoru rozvažováním logickou funkcí soudů), která je apodikticky platná !!

Rozvažování (Verstand) vtiskuje do látky poskytované smyslovostí své formy myšlení, je zcela jasné, že tyto formy musíme opět nalézat ve zkušenosti

“ Rozum nás všemi svými apriorními principy nepoučuje o ničem jiném než o pouhých předmětech možné zkušenosti, a ani o nich nám neříká víc, než co může být poznáno ve zkušenosti „²⁴

Transcendentální dialektika

Oblast transcendentální dialektiky se zaměřuje na oblast metafyziky jako takové, prokazuje její subjektivní a objektivní nutnost!

Na scénu přichází Vernunft - čistý rozum se svými idejemi (čistými rozumovými pojmy tzv. regulativními principy - ideami duše světa a Boha), které jsou zcela odlišné od kategorií čistých pojmů rozvažovacích. Tyto ideje jsou myslitelné, při použití rozumu vznikají nutně, nikoli však poznatelné! Právě z tohoto bodu vyjde Kant při vynoření mravního zákona - ideje svobody v Kritice praktického rozumu. Vernunft je puzen spojovat rozmanitost našich pojmů a soudů ve vyšší souvislost. Regulativní ideje vycházejí z kategorického (idea duše), hypotetického (kosmologická idea světa) a disjunktivního spojení (idea Boha). Regulativní ideje ukazují jakoby k cíli ležícím v nekonečnu, při záměně myslitelnosti s poznatelností se rozum ocitá v antinomiích, v sofismatech. Tato dialektika je však dle Kanta tím nejbližším poblouděním²⁵, v němž se kdy mohl lidský rozum ocitnout neboť

²¹ Pavlík . Přednášky z Fil III

²² Prelogomena

²³ „Kategorie jsou koncovými body řetězců podřazování, za které se už dále nedá postoupit, neboť představují nejzákladnější operace lidského myšlení. Tak můžeme apriori vědět, že náš svět (pokud to má být náš svět) musí sledovat určité principy, implicitně obsažené v pojmech jako substance, objekt, příčina a že musí spadat pod všeobecný řád prostoru a času.“ Scruton 159

²⁴ I. Kant : Prelogomena str.61

²⁵ srovnej Kritika praktického rozumu str. 185

nás nutí pohybovat se na hranici mezi tím co jest a co má být, tuto hranici prolamovat svobodným jednáním pod vystoupením mravního zákona.

„Zkušenostním používáním, které rozum vyhrazuje čisté rozvažovací schopnosti, není ještě naplněno cele jeho určení. Každá jednotlivá zkušenost je jen částí zkušenosti v celém jejím rozsahu; absolutní celek vši možné zkušenosti nám však sám není dán v žádné zkušenosti, a přece je pro rozum nutným problémem; aby si ho rozum mohl alespoň představit, k tomu potřebuje úplně jiné pojmy než ony čisté pojmy rozvažovací, jichž je možno používat jen imanentně, tj. zkušenostně, pokud nám zkušenost může být dána, kdežto pojmy rozumové směřují k úplnosti, tj. ke kolektivní jednotě celé možné zkušenosti, čímž přesahují každou danou zkušenost a stávají se transcendentními.“²⁶

„Ale metafyzika nás přivádí v dialektických pokusech čistého rozumu (do kterých se nepouštíme z libovůle či svévole, nýbrž k nimž nás nutí sama povaha rozumu) na hranice, a transcendentální ideje nám právě tím, že se bez nich neobejdeme, třebaže se nedají nikdy realizovat, nejen skutečně ukazují hranice používání čistého rozumu, nýbrž i způsob, jak je určovat. A to je také účel a užitek této přirozené vlohy našeho rozumu, který zplodil metafyziku jako své nejmilejší dítě.“²⁷

„Nelze se však zastavit u mezí naznačených v uvedeném paragrafu, poněvadž jsme shledali, že za nimi ještě něco je (i když nikdy nepoznáme, jaké je to samo o sobě). Neboť nyní se vynořuje otázka: jak postupuje, náš rozum při tomto spojování toho, co známe, s tím, co neznáme a také nikdy znát nebudeme? Zde jde o skutečné spojování známého s úplně neznámým (které také neznámým navždy zůstane), a třebaže ono neznámé se přitom nestává ani o trochu známějším - v což přece ani nelze ve

Stručný náčrt Kritiky praktického rozumu a diskuse nad některými jejími momenty

„Příroda v nejvšeobecnějším smyslu je existence věcí pod zákony. Smyslová příroda (přirozenost) rozumných bytostí vůbec je jejich existence podřízená empiricky podmíněným zákonům, pro rozum je to tedy heteronomie. Nadsmyslová příroda (přirozenost) týchž bytostí je naproti tomu jejich existence podle **zákonů**, které jsou na veškerých empirických podmínkách **nezávislé** a patří tudíž k autonomii čistého rozumu. A protože zákony podle nichž závisí bytí věcí na poznání, jsou praktické, není nadsmyslová příroda, pokud si o ní můžeme vytvořit pojem, ničím jiným než přírodou pod autonomií čistého praktického rozumu. **Zákonem této autonomie je ale morální zákon, tento zákon je tedy základním zákonem nadsmyslové přírody a čistého rozvažovacího světa, jehož protějšek má existovat ve světě smyslů, a přece bez újmy jeho zákonů.** Přírodu poznávanou rozumem, bychom mohli nazývat prapůvodní (natura archetypa), tuto ale protože obsahuje **možný účinek (svoboda) ideje oné první jakožto určujícího důvodu vůle**, napodobenou přírodou (natura ectypa).“²⁸

Kritika praktického rozumu str.74-75

Odrazem Kritiky čistého rozumu (Kantovy teorie poznání) v mravních postojích člověka je bezúčinnost lidského pobytu. Ideální požadavky rozumu vyjádřené pojmy idejí Boha, svobody a duše nelze ve spekulativním rozumu pravdivě zakotvit. Přísná restrikce možnosti pravdivého rozumového poznání provedená v Kritice čistého rozumu si ve svých etických dopadech²⁹ s ničím nezadá s jinak velmi zajímavými Humovými mravními závěry. KČR však byla Kantovy jen prvním krokem k založení

²⁶ Prelogomena

²⁷ Prelogomena str.57

²⁸ Kritika praktického rozumu str.74-75

²⁹ KČR však se zbývajícími Kritikami tvoří celek

objektivně platného mravního zákona, nelze tedy takto soudit, zvláště máme-li před sebou Kritiku praktického rozumu. Mravnost je dle Huma spoluvytvářena shodou lidské přirozenosti. Naše mravní jednání je vztaženo k osobě bližního, pozorovatel je „soudcem“ mých činů. Cílem mého mravního jednání je přizpůsobit vnímání mé osoby, tomu jak jsem vnímán svými blízkými avšak objektivní mravní řád neexistuje !!! Tedy jeho morálka je utilitární podmíněna empirií a tedy relativní.³⁰ Na rozdíl od Huma, který získává a mravní maximy, jak jinak než ze zkušenosti, zakotvuje je Kant v apriorním mravním zákoně. „K tomu co mám učinit, aby mé chtění bylo mravně dobré, nepotřebuji vůbec žádnou široce se rozvíjející bystrost!“³¹,

Právě v oblasti praktického rozumu se nachází nejvyšší hodnota Kantova odkazu. Jsa založena nezbytným základem v KČR. Domnívám se, že nechceme-li se stát lacinými kritiky Kantovy filosofie, je nezbytné vnímat jeho dílo v celistvosti, které se v Kritice praktického rozumu završuje a to je i důvodem proč jsem zahrnul shrnutí kritiky čistého rozumu jako pododdíl k oddílu pojednávajícím o praxi čistého rozumu.

Oddělení rozumu a víry ku prospěchu obou

Kantův krok do (ke) světa(u) inteligibilních jsoucen není zoufalým činem³² za záchranu zbytků „staré dobré metafyziky“³³ a už vůbec ne obhajobou dogmatických náboženských postojů, neboť je manifestem důstojnosti člověka, jež tkví nikoli v oblasti intelektuální, ale mravní! (tu musí rozum ovládnout dříve a nehlavněji!)³⁴ Tento krok vychází z hluboké Kantovy vnitřní potřeby transcendence a z snad i z hluboké potřeby víry, pro kterou se svým filosofickým hlasem snaží nalézt důstojné místo. Ať každý posoudí sám, zda se mu to zdařilo, zda je vůbec možné a účelné uvažovat o zdanu? Vydeme-li z pozic věřícího člověka a projdeme-li důsledně Kantovou cestou, dojdeme, pod určitým úhlem pohledu, zdánlivě zpět, neboť jak Kant soudí z analogie mezi kategorickými imperativy a evangelijními texty:

„Neboť jakýkoli příklad, jenž by ji (mravnost) měl demonstrovat, musí být nejprve sám posouzen podle principů moralit, zda je také vhodný k tomu, aby byl původním příkladem tzn.vzorem, nijak však nemůže poskytnout její nejvyšší pojem.. S naším ideálem musí být srovnáván i samotný Spasitel evangelí, a to před tím než jej za něho uznáme.“³⁵

Dojít však zpět k našemu východisku nelze, Kant se o to ani nepokouší, nechce založit víru na rozumovém podkladě (jaký to protimluv!), chce ji vytvořit prostor³⁶ a vřadit po bok svého „systému“. Propracoval do precizních detailů věčné lidské transcendentní puzení ve svém transcendentálním Já - přirozené sklony rozumu mířit k nepodmíněnému v transcendentální dialektice.

„Kantův životopisec líčí, jak se Kant, když Kritiku čistého rozumu zasadil náboženství smrtelnou ránu, procházel se svým sluhou Lampem a jak pozoroval, že oči starého muže jsou plné slz. „Tu se Kant smíloval a ukázal, že není jen velký filosof nýbrž i dobrý člověk. Napůl dobromyslně a napůl ironicky

³⁰ viz.Pavlík E.Logos : Filosofie . ekonomie a konec postmodernismu

³¹ Základy metafyziky mravů str.15

³² „Jako kouzelník z prázdného klobouku, vytahuje Kant, k velkému překvapení svých čtenářů, z pojmu povinnosti Boha, nesmrtelnosti a svobodu!“, Will Durant

³³ „Vzdychal po obvyklém způsobu osvícenců, že by prý se sotva našla věta, kterou by všichni uznali a proto vyložil svůj nový metafyzický systém zabezpečený rozumem a přírodovědou - , který však neuznal poté ani Kant sám, změnil jej v druhém vydání svého díla .Metafyzika ,kterou by všichni lidé uznali,objektivní metafyzika ,je nemožný postulát nové doby, nemožný postulát Kantův.“ E. Rádl : Útěcha z filosofie str.77

³⁴ viz. Patočkův doslov ke Kritice praktického rozumu (Russoův útek od rozumu do přirozenosti přírody Kant nahrazuje rozumem zakládajícím vyšší přirozenost natura ectypa)

³⁵ Základy metafyziky mravů str.20

³⁶ „Taková zcela izolovaná metafyzika mravů, která není směřována s žádnou antropologií,teologií,fyzikou či hyper fyzikou, natož pak s nějakými skrytými kvalitami, není však jen nezbytným substrátem všeho teoretického, bezpečně určeného poznání povinností, nýbrž zároveň nejvyšším důležitým deziderátem skutečného splnění jejich předpisů.“ Základy metafyziky mravů str.21

řekl: „ Starý Lampe musí mít nějakého Boha, jinak ten nebohý člověk nebude šťasten, to říká praktický rozum – pro mě , za mě nechť tedy zaručí existenci Boha praktický rozum.“³⁷

Ač cítím, že se vzdaluji Kantově filosofii a vědom si nekorektnosti vůči Kantově postoji využívám li ironické výše citované poznámky, mám puzení vyslovit , že Kant měl hledat a sám věřím , že také mimo rámec filosofie hledal moudrost světa také v očích svého sluhy, neboť klíč k víře je skryt v slzách Lampeho ,nikoli v jejím zaručení v praktickém rozumu ,jakkoli by si tento nárokoval svou přednost.³⁸

X „....s ideálem musí být srovnán i spasitel evangelií“ - (srovnej viz. výše). Kant učinil svým popřením validity důkazů Boha vskutku radikální řez ! Do středu zájmu náboženství se v osvícenství dostává člověk pátrající po Bohu v mystických zdrojích. Podle některých křesťanů byl tento Kantův počín osvobozujícím krokem k víře³⁹ neminul se tedy autorova záměru !.K završení tohoto teologicky – mystického zamyšlení , nechť nám poslouží verše anglického romantického básníka W.Wordswortha, jehož slova snad nejlépe vyjádří to o čem jsem minil ve výše uvedeném odstavci hovořit ,vědom si toho , že lepším výrazem je mlčení.

*Já zažil cosi , co burcuje mě slasti
Z povznesených myšlenek, vznešenější vnímání
Čehosi mnohem jednoduššího
Co domov má v zapadajícím slunci
V moři a vzduchu plném života
Na nebi a pak v duši člověka
Pohyb a duch ,kterému podléhá
Myslíci tvor i předmět myšlení
A který prostupuje vše.*

W.Wordsworth – Verše složené pár mil nad Tintern Abbey

Náklonnost vs.mravnost

Jako problematický a těžko akceptovatelný moment Kantova mravního imperativu je podcenění úlohy citu a náklonnosti v lidském jednání. Dle Kanta naše jednání nabývá teprve mravní hodnotu , když jednáme nikoli z náklonnosti, nýbrž z **povinnosti** (vůči apriornímu mravnímu zákonu). Když přemáháme zlo , které je v nás zakořeněno (sebeláska,vlastní blaženost)⁴⁰.Miluj své, nepřátele.

Příčemž mravní hodnota nespočívá v účelu jenž má být dosažen, nýbrž v samotném apriorním, formálním principu vůle. Tzv. formalismus Kantovy etiky (bude vyloženo níže v přehledu mravní analytiky)

„ Náklonnost je slepá a otrocká, ať už je dobromyslná nebo ne,a rozum musí pokud jde o mravnost, představovat nejen jejího poručníka, nýbrž hájit, aniž by na ní bral ohled, jako čistý praktický rozum, zcela sám svůj vlastní zájem.“⁴¹

“ Být šťasten je nutně přáním každé rozumné bytosti, ale konečné bytosti a tudíž nevyhnutelným určujícím důvodem její mohutnosti žádosti. Neboť spokojenost s celým svým bytím není snad nějaký původní statek a blaženost, který by předpokládala vědomí vlastní nezávislé soběstačnosti, nýbrž

³⁷ Storig : Malé dějiny filosofie

³⁸ „Pravda není pravdivá dokud nenahmatáte její tep.“ John Keats

³⁹ „Někdy jsem se téměř klonil k přesvědčení, že moudrost Boží v našich časech proto připustila, že vnější důkazy křesťanství jsou svému účelu víceméně na překážku, aby lidé (zejména ti hloubaví) nezůstávali pouze u nich ,ale byli přinuceni pohlédnout do sebe a věnovat pozornost také světlu zářícímu v jejich srdcích.“ John Wesley - Prostá zpráva o křesťanství

⁴⁰ Kant jako představitel křesťanské, přesněji řečeno protestantské koncepce člověka, vychází z předpokladu, že člověk je bytostně zlý, chtivý.

⁴¹ Kritika praktického rozumu str.203

problém vnucený jí její konečnou přirozeností samou, protože ona bytost je potřebná a tato potřeba se týká látky její mohutnosti žádosti⁴² tj. něčeho, co se vztahuje k citu libosti nebo nelibosti, které jsou subjektivně jejím podkladem, a čím je určováno to co ona, co ona bytost potřebuje k spokojenosti se svým stavem. Avšak právě proto, že tento materiální určující důvod může být subjektem poznán pouze empiricky, je nemožné považovat tuto úlohu na zákon, protože zákon jakožto objektivní by musel obsahovat ve všech případech a pro všechny rozumné bytosti, právě též určující důvod vůle.⁴³

„Příkaz, aby se každý snažil učinit šťastným, by byl pošetilý, neboť nikdy nikomu nepřikazujeme to, co již sám od sebe nevyhnutelně chce.“⁴⁴

Není to ale divný svět, ve kterém konám dobro z donucení? Vždyť touha po pravdě a kráse naplňující blažeností je životní energií pro každou svobodnou lidskou mysl!

„Energie⁴⁵, která žene dílo kupředu, je do značné míry narcistické povahy, ale už jenom fakt, že samo dílo působí tak, že osoba musí mít nutně vztah ke skutečnosti, vlastně narcismus neustále krotí a drží jej v určitých mezích.“⁴⁶

Např. Spinoza konstruuje žádost jako esenci člověka, pokud je determinována ke konání toho, co slouží k jeho sebezáchově.⁴⁷ Z níže uvedeného grafu ideje svatosti lze vyčíst, že osoba blízká svatosti (nikdy nedosažitelné – resp. dosažitelné v nekonečnu při potvrzení ideje nesmrtelnosti) má své empirické pružiny více „sladěné“ s morálním imperativem. Jeho prostor pro mravnost se tím zužuje??

Měl Kant pocit z dobře vykonané práce, jen proto, že si v životě vázán svým úkolem, svou povinností mnohé odpíral anebo jej těšila i činnost sama a toto blaho jej v ní pohánělo⁴⁸? Je odprošťování od požitků náklonnosti nezbytné pro mravní jednání? Zamítnutím přísného Kantova oddělení smyslovosti a mravního zákona rozvíjí svou etickou koncepci Friedrich Schiller, Tento postoj je však umožněn až po zrušení pojmu Ding an sich⁴⁹. Podle něj lze získat náklonnost k provádění morálních činů, takže obě zákonodárství – zákonodárství smyslovosti i zákonodárství rozumovosti se v určitých případech ztotožňují.

„Pro morální pravdy není jistě výhodné mít proti sobě pocity, které člověk nesmí přiznat bez začervení. Jak se však mají snášet pocity krásy a svobody se zkostratělým duchem zákona, který ho vede více strachem než nadějí, jenž se ho, jehož příroda přece spojila snaží stále izolovat a jen tím, že v něm vzbuzuje nedůvěru proti jedné části jeho bytosti si zajišťuje vládu nad částí druhou?“⁵⁰

Základní náčrt Kantovy etiky

Snad názornější zobrazení klíčové oblasti ustanovení mravního zákona (transcendentního vystoupení praktického rozumu do řádu inteligibilních jsoucen) v nichž provedeme bližší přiblížení Kantových myšlenek v schématických zobrazeních mravní analytiky a dialektiky s komentářem, nám dopomůže nalézt cesty k odpovědím na výše naznačené otázky: (VIZ příloha obrázky ze souboru Excel KANT GRAF)

⁴² Stoická i epikurejská etika je rozvrácena.

⁴³ Kritika praktického rozumu str.40

⁴⁴ Kritika praktického rozumu str.63

⁴⁵ použitá k dílu člověka produktivně orientovaného v rámci přirozenosti lidského jsoucna.

⁴⁶ E.Fromm: Lidské srdce str.87

⁴⁷ Srovnej B.Spinoza: Etika Def 1 str.240

⁴⁸ Kant by svůj stav nazval jako spokojenost se sebou, záporné zalíbení ve vlastní existenci, z něhož plyne že je si vědom, že nic nepotřebuje. Srov. Kritika praktického rozumu str.202

⁴⁹ Věc o sobě.

⁵⁰ F. Schiller: O půvabu a důstojnosti – Sebrané spisy str.105

Člověk – živočich jdoucí za svobodou (návštěva B. Spinosy)⁵¹

„...svoboda nutnosti konání neruší, nýbrž jí přitakává.“ B. Spinoso – Rozpravy politické

Tento exkurz do Spinosovy etiky není motivován touhou srovnávat obě etické soustavy a zdůrazňovat jejich fundamentální neslučitelnost a případně v nich nalézat laciné paralely. Motivem k přizvání „dalšího bezbožníka“ není ani sklonem k rozmlouvání s „kacíři“, ale mé přesvědčení, že etika v podání B. Spinosy představuje pro člověka hledající cestu ke štěstí a blaženosti alternativu ke Kantovým etickým konsekvencím.

Lidské jsoucno je ve Spinosově soustavě vřazeno do monisticky založeného nutného universa Boží imanence⁵². Přičemž člověk je schopen uvědomit si svou determinovanou přirozenost (jest jen jedním z modů vřazených do ontologického rozvrhu) a rozumem ji adekvátně nahlédnout a intuitivním rozumovým poznáním stavu intelektuální lásky k Bohu nahlédnout dokonce i Boží esenci.

Esencí člověka je označena *žádost*. Ta tvoří společně s radostí a smutkem tři základní (převodní) afekty⁵³. Lidé podporují tu žádost, která vzniká v radosti a omezují tu, která vzniká ze smutku. Radost vede k větší dokonalosti, smutek k nižší. V prvním případě naše duše něco koná a obsahuje adekvátní ideje, je činná, tedy blíží se své přirozenosti. Druhý stav je stavem trpným. Duše trpí, protože obsahuje neadekvátní ideje.

Cestou člověka za štěstím k poznání Boha k ideálu naší přirozenosti je cestou nahrazování neadekvátních idejí, idejemi adekvátními, v nahrazování trpných afektů, afekty činnými. Trpné afekty⁵⁴ jsou vytlačovány sice skrze rozum, ale zprostředkovaně nahrazením afektem silnějším (tedy afektem žádostí z radostí z rozpoznání adekvátní ideje). Je cestou od člověka trpného (Homo Carnalis) k člověku činnému (Homo Sapiens). Věci sami osobě jsou indiferentní⁵⁵. Dobro a zlo je poměřováno podle toho jak se daný čin, věc vztahuje k nejvyššímu Dobru. (Bonum Verum).

Svoboda člověka je u Spinosy sevřena pevnými pouty nutnosti. Svoboda je přitakání věčné nutnosti věcí. Svoboda člověka je v skrytu v míře v jaké si uvědomuji a poznávám svou přirozenost a tedy vřazenost do světa. (Jsem-li veden neadekvátními idejemi a zmitán trpnými afekty nejsem svoboděn.)

„Svoboda a štěstí spočívají v tom, že člověk pochopí sám sebe ve svém úsilí stát se tím, čím potenciálně je, přibližovat se více a více pravzoru lidské přirozenosti.“ Etika

„Člověk jedná v každé konkrétní situaci podle konkrétního pravidla, jež je v souladu s kategorickým imperativem, uskutečňuje tak vždy novou konkrétní podobu lidské svobody, neplatí tedy, že by snad lidská podstata jakožto možnost preexistovala, před tímto aktuálním jednáním a uskutečňovala se jaksi automaticky při nezasahování zvnějšku. Aktualita svobodného tj. kategorickým imperativem strukturovaného jednání je tím, co zakládá lidství v jeho podstatném charakteru.“⁵⁶

Kantův člověk je svobodný vystoupením mravního zákona čistého praktického rozumu! Člověk se tvoří činem! Spinosův člověk volí možnost poznat svou determinovanou přirozenost a cítit se v ní svoboděn! (Jedná se o svobodu v pravém slova smyslu?)

Kant hledá pravdu rozumu. Založení Spinosovy etiky je hledání smyslu ve jsoucnech osmyslňující veškeré filosofování. (srovnej Hemelík: Cesty K Bytí II) Kantova etika je etikou činu. Spinosova etikou spočinutí lidského ducha v nazírání božské nutnosti. Herder nazval Spinosu jako člověka opilého

⁵¹ Inspirativním zdrojem k návštěvě B. Spinosy je skriptum M. Hemelíka: Cesty k Bytí II

⁵² Člověk není zvláštním jsoucnem, které by z přírody vystoupilo a tvořilo jakousi druhou přírodu (kulturu).

⁵³ Afektem rozumím stav těla, jímž se zvětšuje nebo zmenšuje jeho schopnost něco konat.“ Spinoso: Etika

⁵⁴ Afekty moci vnějších příčin. X činné afekty v jsou v souznění s naší přirozeností.

⁵⁵ Ve věcech samých je ukryta jen pomyslná pseudohodnota, hodnota skutečná a činná je vztažena k Bonum Verum, tedy k Dobru nejvyššímu.

⁵⁶ Pavlík: Filosofie, ekonomie a konec postmodernismu E-Logos

Bohem. Myslím , že dobře vyjádřil v dobrém slova smyslu , to čím je jeho Etika pro člověka tolik přitažlivá.

Dokázat milovat v čistotě srdce (afektů) a při plném rozumu to co je a víc od toho neočekávat !

Závěrem aneb malé vyznání Kantovi

“Ten však, komu i tento plán, který předesílám každé příští metafyzice jako výklad předpokladů (Prolegomena), bude připadat nejasný, ať laskavě uváží, že není zrovna nutné, aby každý studoval metafyziku; že existuje nejeden talent, který docela dobře prospívá v solidních, ba i hlubokých vědách, které se více přibližují názornosti, i když se mu nechce dařit bádání v oboru výlučně odtažitých pojmů; a že člověk musí v takovém případě obrátit své nadání k jinému předmětu“⁵⁷

Náš exkurz jsme začali příběhem vypůjčené „ Kantovy knihy „ .Blíží se doba jejího vrácení, chvíle na kterou náš přítel možná netrpělivě čeká ,chvíle ve které jsme nuceni ,chtě nechtě vyřknout svůj soud. Jaké ,že tedy bylo to naše první setkání ? Jistě ohromující , chvílemi krásné , chvílemi trudnomyslné a chvílemi i trochu smutné. Krásné - to když náš rozum udržel pozornost a nechal se vést do těch nejskrytějších zákoutí sebe sama a s fascinujícím pocitem přírodního zákonodárství a mravního vykročení k nejvyšším metám lidské myslitelnosti. Elektrizující až děsivé , to když jsem zahlédl Fausta v jeho počínání a člověka ve své moci a zároveň mystické obydlí „ Boha vyhnaného z ráje rozumu “ Trudnomyslné , když mě netrpělivost a nepozornost jen na moment pozdrželi či svedli jiným směrem a Velký průvodce hnán svou povinností, svým imperativem mě zmizel - Bůh ví kam! Má mysl pak často tékala třeba i směrem k výše uvedenému mottu a vzpomínala na slova Davida Huma o trudnomyslné filosofii. A chvílemi i smutné ! Smutné ve chvíli , kdy jsem viděl umírat Platónské ideje.⁵⁸ Ve chvíli , kdy jsem si uvědomil , že návrat do Spinosovy soustavy nebude tak snadný (o to však může být výtěžnější ?) Zkrátka do mého filosofického povědomí přibylo cosi, co naléhavě vyžaduje býti v mé mysli dále pečlivě obděláváno a strukturováno Vždyť vypůjčím – li si asi nejčastěji citovaná Kantova slova o hvězdném nebi a mravním řádu⁵⁹ a zkusím si představit obdiv a úctu jakou musel pociťovat Kant při svém hlubokém vhledu do podstaty (našeho světa) a srovnám je s pocity vlastními , jsem nucen pokračovat ve zkoumání tohoto díla,neboť Kantovými slovy : obdiv a úcta mohou podněcovat ke zkoumání , ale nikoli nahrazovat jeho nedostatek !

Děkuji příteli, musím⁶⁰ si knihu vypůjčím znovu !

⁵⁷ I. Kant : Prelogomena str.5

⁵⁸ Srovnej - Poetické líčení idejí jako bílých ptáků u velkého jezera , na které se lidé chodí s úžasem dívat, E. Rádl : Útěcha z filosofie str.95

⁵⁹ „To že tu člověk - jako bytost nadaná rozumem a tvořící vědu - stojí jako jakýsi důstojný partner vesmírného jsoucna, by bylo přímo závrtné, kdyby tu ten člověk nestál zároveň v oněch řetězcích existencí vždy znovu a znovu začínajících od pýky a rychle mizících, takže po této stránce člověk zajiště není žádným partnerem vesmíru, nýbrž je spíš bratrem mravenců a jepic.“ Rozpornost rozumnosti samé spjaté s živočišností -

M.Machovec

⁶⁰ F.Schiller by jistě byl češtině za toto spojení vděčen !

LITERATURA :

IMMANUEL KANT : PROLEGOMENA KE KAŽDÉ PŘÍŠTÍ METAFYZICE, JEŽ SE BUDE MOCI STÁT VĚDOU

IMMANUEL KANT : ZÁKLADY METAFYZIKY MRAVU

IMMANUEL KANT : KRITIKA PRAKTICKÉHO ROZUMU

DAVID HUME : ZKOUMÁNÍ LIDSKÉHO ROZUMU

STORIG : MALÉ DĚJINY FILOSOFIE

F.SCHILLER : VÝBOR Z FILOSOFICKÝCH SPISU

K.PSTRUŽINA : PŘEDNÁŠKY K FIL 422

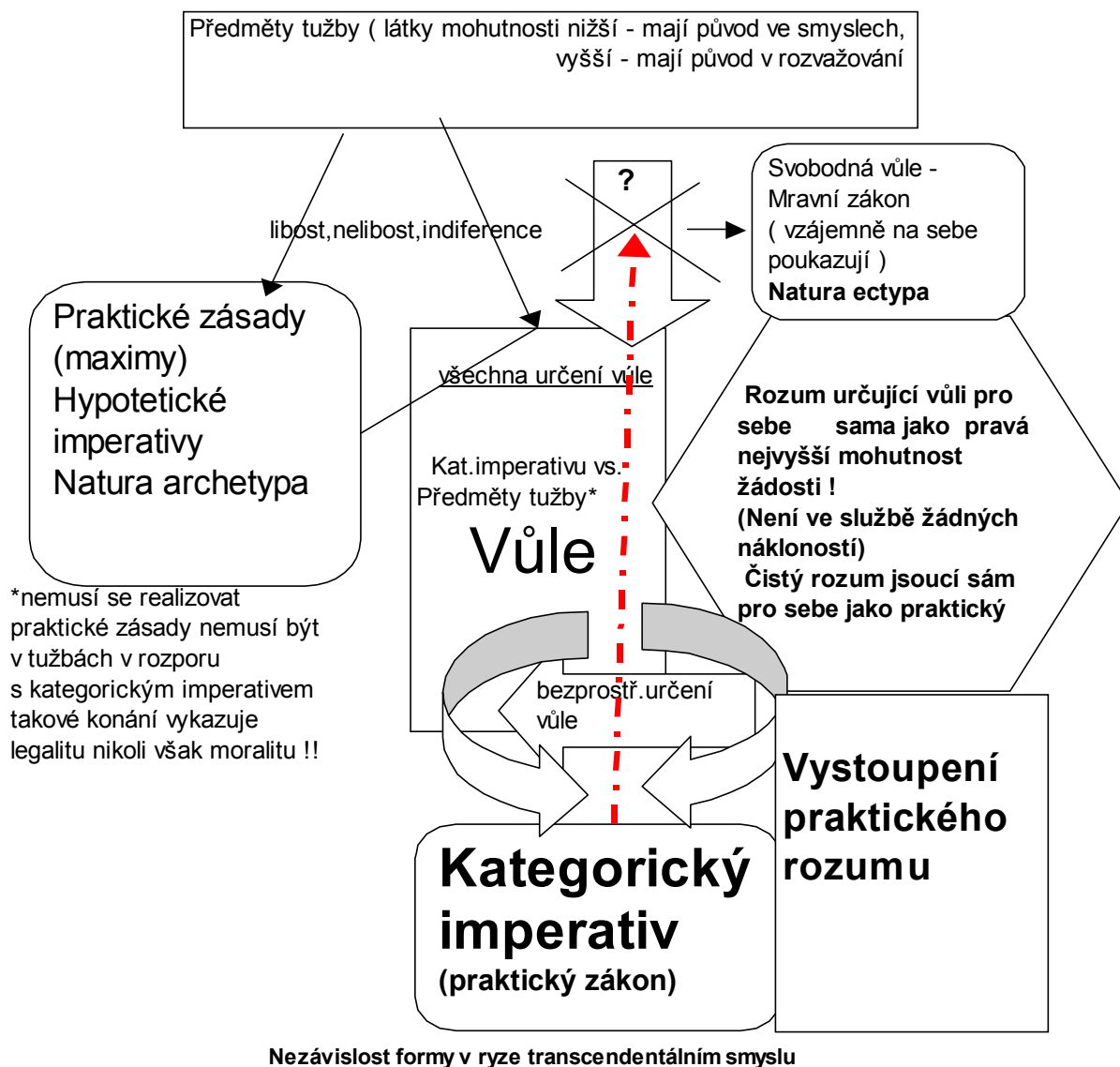
M.HEMELÍK : CESTY K BYTÍ II

E.RÁDL : ÚTĚCHA Z FILOSOFIE

Mravní analytika - princip autonomie vůle

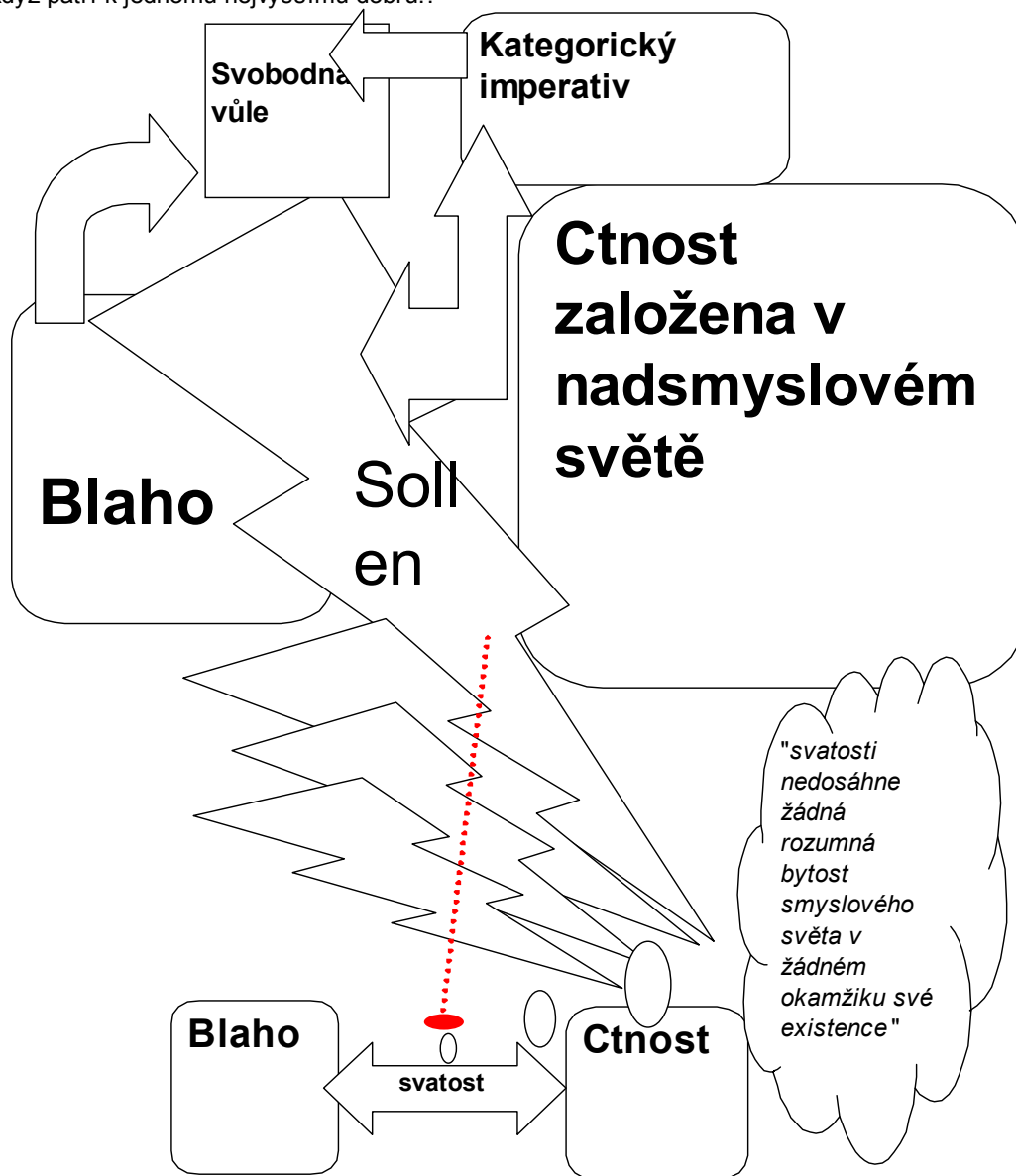
Základní zákon čistého praktického rozumu

"Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství !"

Mravní dialektika - ideál svatosti

ctnost a blaženost se omezují
i když patří k jednomu nejvyššímu dobru!!

Svatost = naprostá shoda vůle s kategorickým imperativem

je požadována jako prakticky nutná, lze ji dosáhnout jen v progresu donekonečna k oné naprosté shodě a podle principu čistého praktického rozumu, takový postup je tedy nutné uznat jako reálný objekt naší vůle.

Ideál svatosti jako reálný objekt naší vůle pro každou rozumnou bytost dosažitelný v nekonečnu je Kantovy pevnou oporou v jeho etice povinnosti (protestantská etika) Morální zákon zcela zbaven svatosti je cestou k lidské pohodlnosti naproti tomu dosažitelnost svatosti prostorem pro theosofické blouznění

Anotační list pro seminární práci

V souhrnu se uvede téma a cíl práce a stručně se charakterizují použité metody a výsledky práce. Prosíme o pečlivé a čitelné vyplnění formuláře.

ESOP - seminární práce

Autor Jméno: E-mail:	Zbyněk Švehla , zbynek.svehla@quick.cz
Název	První čtení Kanta
Fakulta	Informatiky a statistiky
Předmět Rok odevzdání práce	FILOSOFIE III – FIL 403
Vedoucí	Doc. PhDr. Ján Pavlík Csc.
	Podpis proděkana pro VaV: (student nevyplňuje)
	Datum předání na sekretariát prorektora pro VaV: (student nevyplňuje)
Souhrn (min. 15 řádků)	Práce projasňuje vystoupení filosofického úkolu Imannuela Kanta na dějinném pozadí osvícenské doby. Popisuje hlavní motivy Kantova kritického založení metafyziky tedy především jeho inspiraci spisem Zkoumání lidského rozumu, jehož autorem je britský empirista David Hume. Cílem práce je diskutovat některé momenty Kantova založení etiky a lidské svobody obsažené v Kritice praktického rozumu. Prvním momentem je proměna vzájemného vztahu náboženství a filosofie po Kantově vystoupení. Nový postoj člověka a víry v novém prostoru pro ni vytvořeném. Momentem druhým je ostré oddělení mravnosti od náklonnosti v Kantově filosofii ve srovnání s pojetím mravního jednání u F. Schillera. Momentem třetím je založení lidské svobody u I. Kanta a B. Spinosy. Pro názornost výkladu základů Kritiky praktického rozumu jsou použita obrázková schémata.
Klíčová slova	Mravní zákon , vertikální orientace člověka, lidská svoboda, metafyzika jako věda